

DONDERDAG 21 SEPTEMBER

ALGEMEEN

TIJD	WAT	BESCHRIJVING	SPREKERS & MODERATOREN	LOCATIE	THEMA
8.30	Springtide Academy 	55 internationale studenten vertrekken naar Terschelling voor deelname aan de Springtide Academy	www.springtij.nu/academy	Folkshogeskoalle Schylgeralân, Hoorn	
9.00	Energieboot	Studenten, startups, onderzoekers en andere jongeren met veel drijfvermogen varen op klippers naar Springtij.		Eigen schepen	
9.20	Vertrek Utrecht CS OV'ers	Treinreizigers kunnen met de NS mee in een Springtij-coupé van Utrecht naar Harlingen		NS Trein	
11.30 - 13.00	Ontvangst	Ontvangst deelnemers in de veerterminal van Harlingen met koffie en broodjes. Uitreiking badges en programmaboekje	- Marianne Berendse, algemeen directeur Springtij - Bert Wassink, burgemeester Terschelling - Piet Noordenbos, logistiek manager Springtij	Veerterminal Harlingen	
13.00	Aan boord	Vertrek Springtijboot			
14.15	Alle hens in de loods	Opening Springtij Forum 2017	<i>Dagvoorzitter:</i> Harm Edens	Tonnenloods	
		Metamorfosen en de Vreemde Tijd	- Harm Edens - Wouter van Dieren, wetenschappelijk directeur Springtij		
		Halve Maen en Volle Maan Even snel inzoomen op de transitie in de grote industrie.	- Tjeerd Jongasma, ISPT		
		Reinventing fire Videoboodschap van Amory Lovins			
		The Winning of the Carbon War Tracking the rapid downfall of the international fossil fuel industry	- Jeremy Leggett, founding director Solarcentury and chair Carbon Tracker		
		The rise and success of natural capital The shift to a world where business conserves and enhances natural capital.	- Mark Gough, Natural Capital Protocol		
		Muzikaal intermezzo	Rose Hip		
15.45	Kombuis	Koffie		Betonningsterrein	
16.15	Verplaatsen	Naar de Afvaarten			

DONDERDAG 21 SEPTEMBER

AAN DEK

TIJD	ATLAS	AFVAART	SPREKERS & MODERATOREN	LOCATIE	THEMA
16.30	<p>D1. Anders reizen – of niet</p> <p>Nederland Transportland was ooit de leuze van deze sector. Er valt veel CO₂- en andere milieuwinst te behalen. Springtij-deelnemers wordt gevraagd om hun Anders Reizen-plan tevoren in te vullen.</p>	<p><i>Ruim 50% van de van de reizen wordt gemaakt voor of naar het werk. Als alle werknemers 'anders reizen', scheelt dat veel energie en CO₂-uitstoot. Hoe weerbarstig is de praktijk? We presenteren de onderzoeksresultaten van 2degrees mobility, zien welke maatregelen voorlopers kozen, wat echt gedragsverandering teweegbrengt, en wat Springtijgangers aanbevelen. We gaan met elkaar in dialoog met al deze input: hoe versnellen we 'anders reizen' ?</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Niels van Geenhuizen, Arcadis - Bouwe de Boer, Freon Fan Fossylfrij Fryslân - Naard Hermans, Low Car Diet - Carola Wijdoogen, NS 	Wadhuus	Mobiliteit & Transport
	<p>D2. De Valley of Death van circulair ondernemen</p> <p>De Valley of Death is een term uit de innovatie-omgeving: nieuwe producten en startups moeten schaalgrootte krijgen om te overleven. Met circulair ondernemen lijkt hetzelfde aan de hand: er wordt veel over gesproken, het aantal opgeschaalde initiatieven is vooralsnog zeer beperkt.</p>	<p><i>Drie experts delen hun ervaringen met de toepassing van circulaire principes – en waarom het, ondanks alle positieve aandacht, zo ontzettend lastig is om circulair ondernemen 'de nieuwe standaard' te maken.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Bert van Son, Mudjeans - Cécile van Oppen, Copper8 - Pieter van den Herik, MVO Nederland 	<p>Ieders Plak - Terras</p> <p>(Bij slecht weer: Zeezaal)</p>	Resources/Circulaire Economie
	<p>D3. Hoe je miljarden mensen kunt voeden en de aarde intact houdt</p> <p>Geen thema zo beladen met emotie, politiek en conflict als de voedselvoorziening. De Club van Rome berekende dat de planeet maximaal 2 miljard mensen kan voeden. De Food and Agricultural Organisation (FAO) van de VN denkt dat er genoeg is voor 10 miljard en meer. Intussen zien we de voorboden van een voedselramp. Overal loopt het vast.</p>	<p><i>Een analyse van oorzaken en gevolgen van de voedselcrisis. De scheidslijnen lopen dwars door boerenorganisaties, NGO's, belangengroepen, overheden en het bedrijfsleven. Er zijn talloze 'scholen' en de polarisatie is groot. We gaan in discussie over de haalbaarheid van de transitie naar een duurzamer systeem.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Krijn Poppe, Wageningen UR - Lucas Simons, NewForesight - Kirsten Schuijt, WNF - Anniek Mauser, Unilever - Suzanne van der Pijll, Schuttelaar & Partners - Bas Rüter, Rabobank - Sjef Staps, Louis Bolk Instituut 	<p>StayOkay - Speelduin</p> <p>(Bij slecht weer: zaal Wakend Oog)</p>	Food
	<p>D4. De stad en de regio als financieel systeem</p> <p>Je kunt financiering organiseren door in de regio alles als iets afzonderlijks te beschouwen. De één betaalt voor wegen, de ander voor bossen, water, huizen en industrieterreinen, en weer anderen voor afval en schone lucht. Steden en regio's als Amsterdam, Rotterdam, Twente en Fryslân kiezen voor een gebiedsaanpak. Samen staan we sterk. Meer waarde of meerwaarde.</p>	<p><i>De opgaven voor energie, klimaatadaptatie, bodemgezondheid, werkgelegenheid en gezondheid zijn divers en regionaal gebonden. In steden en regio's worden slimme verbindingen, meervoudige waarden-cases en schadepreventie gecombineerd. Dat vraagt innovatieve publiek-private financiering. We verkennen hoe gebiedsfinanciering er in de praktijk uit kan zien.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Wynand Dassen, gemeente Rotterdam - John van Duursen, Commonland 	<p>StayOkay - Opiumduin</p> <p>(Bij slecht weer: zaal Westzicht)</p>	Finance

DONDERDAG 21 SEPTEMBER

AAN DEK

TIJD	ATLAS	AFVAART	SPREKERS & MODERATOREN	LOCATIE	THEMA
16.30	<p>D5. De Regenboog: anders investeren (deel 1)</p> <p>Gangbare procedures schieten tekort als het gaat om de Economics of the Planet. Je weet dat het moet, maar de investeerder zegt dat het niet kan. Want het mag dan wel de redding betekenen, het is niet rendabel. Zoals de Deltawerken niet rendabel waren, als activa. Of de dijken rond de polders, die immers niet op de balans van de waterschappen staan. We leggen projecten voor aan de Open Society die Springtij is, om aldus te voorzien in de noodzaak van te verwerven politiek kapitaal. De gangbare investeringsbeslissingen voorbij.</p>	<p><i>Vernieuwende denkers en doeners presenteren baanbrekende plannen aan een panel van investeerders, ondernemers, NGO's en wetenschappers om (politiek) kapitaal te verwerven. Het publiek stemt mee.</i></p> <p>Cases:</p> <ul style="list-style-type: none"> - HyEnergy TransStore: opslag en transport van waterstof - Lagerwey: klimmende bouwkraan die meegroeit met de bouw van windmolens - Ascem: CO₂-arm cement uit secundaire grondstoffen - De Zonnelagune: drijvende zonnepanelen onder de Afsluitdijk 	<p>- Moderator: Jolande Sap</p> <p>Voor panelleden zie www.springtij.nu/regenboog</p>	Doopsgezinde Kerk	Innovatie
	<p>D6. Building with nature</p> <p>Wereldwijd daalt de kust en stijgt het water. "Call in the Dutch!" schreven de media in de VS na de verwoestingen door orkaan Sandy. Slechts enkele bedrijven in Nederland en België domineren de wereldmarkt voor kustverdediging. Het gaat niet alleen om extra dijken, maar ook om voordelta's, golfbrekende wetlands, nieuwe riffen, de Marker Wadden of de Zandmotor die onze kust met behulp van de natuurlijke stroming versterkt.</p>	<p><i>Waarom harde dijken bouwen als je ook de natuurlijke processen kunt benutten? In deze sessie komen verschillende cases aan bod, van de Zandmotor tot een mangroveproject in Indonesië. De deelnemers worden met een vraag 'het bos in gestuurd' en komen terug met groene oplossingen.</i></p>	<p>- Sander Dekker, Van Oord - Femke Tonneijck, Wetlands International</p>	Strandzeilvereniging	Water & Zee
	<p>D7. Energietransitie: het spel wordt lokaal gespeeld (deel 1)</p> <p>Netwerkbedrijven als Enexis en Alliander zien zich gesteld voor vraagstukken bij de invoering van decentrale duurzame systemen. Binnen een straal van enkele kilometers ontstaan initiatieven die, hoe decentraal ook, gebonden zijn aan samenwerking. Nieuwe netten, verrekeningen, opslag, balancerings, storings. Dat hoofdstuk in de energietransitie moet nog grotendeels worden geschreven.</p>	<p><i>Voor het energieneutraal maken van een wijk heb je draagvlak bij de bewoners nodig. En beïnvloeders om dat draagvlak te krijgen en tot besluiten te komen. Tijdens deze doe-het-zelfsessie met Enexis en Alliander kruip je in de huid van actoren in de lokale energievoorziening. Wees jezelf of iemand anders en ervaar in een rollenspel waar de belangen en de overtuigende argumenten liggen.</i></p>	<p>- Peter Vermaat, Enexis - Moderator: Harm Edens</p>	Ieders Plak - Boszaal en Bostuin	Energie
	 <p>D9. De Energie- en Klimaatjury</p> <p>Voor een jury van 20 prominenten pleiten ondernemers, wetenschappers, activisten en politici voor hun goede zaak. Het doel: een 100% klimaatvriendelijke energievoorziening. Alle pleidooien zijn verschillend, ieder kiest een andere weg.</p>	<p><i>We hoorden inmiddels 18 pleidooien tijdens Springtij 2016 en bij een Springtij-tussenstop ten huize van de SER in april 2017. Dit najaar komt de jury met haar eindrapport dat wij zien als een bouwsteen voor het volgende Energie- en Klimaatakkoord.</i></p>	<p>Kijk voor de pleiters en jury op www.springtij.nu/klimaatjury</p>	Spuiterij, Tonnenloods	Energie

DONDERDAG 21 SEPTEMBER

ALGEMEEN

TIJD	WAT	BESCHRIJVING	SPREKERS & MODERATOREN	LOCATIE	THEMA
18.00	Verplaatsen	Fietsen afhalen		Betonningsterrein	
18.15	Naar de hotels	Naar hotels en eigen accommodatie			
19.30	Op pad	Bussen vertrekken bij hotels. Mensen met eigen accommodatie kunnen opstappen bij Hotel Schylge.			
19.45	Follek om Oost	Captains dinner Op Terschelling staan de deuren altijd open. Je belt niet aan, maar je roept "Follek!" Ofwel: "hier ben ik!" We dineren in de dorpen Hoorn en Oosterend.		Hoorn en Oosterend Mensen die niet met de Springtibus meerijden kunnen naar café de Groene Weide in Hoorn gaan.	
22.00	Op pad	Met bussen naar het strand van Oosterend			
22.15		Fjoer op het strand De vuurtoren van Terschelling, de Brandaris, wordt ook wel 'Fjoertoer' genoemd. Wij verzamelen deze avond rondom een groot 'Fjoer' op het strand, met muziek en Terschellinger juttersbitter.		Oosterend	
22.00	Op pad	Bus terug voor wie naar het hotel wil. Via café de Groene Weide voor de liefhebbers. Met muziek van Hessel en Tess.			
23.15	Op kooi	Bussen terug naar hotels			

VRIJDAG 22 SEPTEMBER

ALGEMEEN

TIJD	WAT	BESCHRIJVING	SPREKERS & MODERATOREN	LOCATIE	THEMA
8.45	Alle hens in de loods	In search for the next and the next and the next new economic order, not satisfied with all stories read so far. A Spanish zen-fury	- Diego Isabel la Moneda, NESI Charter		
		Zonder innovatie geen transitie	- Lidewijde Ongering, secretaris-generaal Ministerie IenM - Cees Oudshoorn, directeur VNO-NCW - O.I.v. Harm Edens		
		Eilander knipoog			
		Drijfveren en de vrees voor stranding Over leiderschap en angst als drijvende kracht voor de verandering.	Z.K.H. Prins Carlos de Bourbon de Parme, Stichting Compazz, in gesprek met Jaap Smit, Commissaris van de Koning Provincie Zuid-Holland		
		Startup On the Beach Jonge uitvinders en ondernemers presenteren hun dromen en plannen in een kort filmpje.	Plastic Whale, GreenerU, Hemelwater, Den Food Bosch, Circular IQ, SeaCurrent, NATR (Nature's Answer To Rain), One Planet Consultancy		
8.45	Excursie	Oesters op het wad Flang Cupido is de Waddenchef, de meesterkok, die zijn gasten onthaalt op allerlei heerlijkheden die bij eb voor het oprapen liggen. Oesters, mosselen, alikruiken, scheermessen en kokkels. Met je voeten in het slik, terwijl Flang vertelt, een schelp opent en je laat proeven.		8.45 uur verzamelen bij de Tonnenloods	
8.45	Excursie	Bestuiving achter het stuivende duin Diep verscholen in de idyllische duinvallei liggen de Tuintjes, waar de eilanders hun groenten verbouwen. Er staan bijenkorven. De imker vertelt over de wonderbare wereld van de honingbij. Op het eiland heeft de imker geen last van bijensterfte, omdat de voorraad stuifmeel en nectar zo groot is. Maar landelijk gaat het om een heel ander verhaal. Projectmanager Kim Nackenhorst vertelt over Buzzing Spring, de tegenpool van Silent Spring (Rachel Carson, 1962). Hoe je met het rekenmodel dat wordt ingezet voor CO ₂ -compensatie samen met de weggebruikers miljoenen kunt verdienen ten bate van 70.000 hectare bijenbermen.		8.45 uur verzamelen bij de Tonnenloods	
8.45	Excursie	Bezoek aan de Halve Maen Mensen veranderen de wereld. Maar er zijn ook schepen, die de loop der geschiedenis hebben veranderd. De Batavia, de Zeven Provinciën, de Oranje, de Willem Ruys, in dat illustere rijtje van maritieme iconen hoort de Halve Maen thuis. Dit VOC-schip ligt in de haven van Terschelling ter gelegenheid van Springtij. De Halve Maen is een klein en wendbaar VOC-jacht dat zijn grote bekendheid dankt aan de ontdekkingsreis die de Engelse kapitein Henry Hudson er in 1609 mee ondernam. Een gids leidt je rond op dit bijzondere schip dat alles wat Nederland in het eerste kwart van de zeventiende eeuw als maritieme natie zo succesvol en machtig maakte representeert; handel, ondernemingszin, het verleggen van grenzen, de ontmoeting van culturen en avontuur.		8.45 uur verzamelen bij de Tonnenloods	

VRIJDAG 22 SEPTEMBER

ALGEMEEN

TIJD	WAT	BESCHRIJVING	SPREKERS & MODERATOREN	LOCATIE	THEMA
10.15	Kombuis	Koffie		Betonningsterrein	
10.45	Verplaatsen	Naar de Afvaarten			

AAN DEK

TIJD	ATLAS	AFVAART	SPREKERS & MODERATOREN	LOCATIE	THEMA
11.00	<p>V1. Havens als circulaire en CO₂-neutrale hub</p> <p>In de grote havens van de wereld meren nog altijd enorme schepen af met steenkool en olie, de brandstoffen van de moderne eeuw. Dat gaat veranderen. Het streven is dat er in 2050 geen CO₂ meer wordt uitgestoten. Andere grondstoffen, bijvoorbeeld biomassa en andere producten. Ze noemen het ook wel maritieme circulaire economie.</p>	<p><i>De havens van Rotterdam en Groningen laten zien hoe ze werken aan een circulaire en CO₂-neutrale haven, onder meer op basis van scenario's van het Wuppertal-instituut voor de Haven van Rotterdam. We zoeken naar mogelijkheden voor samenwerking.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Victor Schoenmakers, Nico van Dooren, Port of Rotterdam - Monique van den Dungen, Groningen Seaport - Moderator: Sybren Bosch 	Westerkerk	Resources/ Circulaire Economie
	<p>V2. Nat en droog boeren</p> <p>Boeren moeten leven met een onzekere toekomst. De klimaatverandering slaat toe, de grond droogt uit of loopt juist onder, de hitte stijgt en het inkomen blijft maar dalen. Het huidige agrarische landschap verdwijnt. Wat ervoor in de plaats komt, weten we niet.</p>	<p><i>Boeren zijn altijd de klos. We kennen intensieve en extensieve landbouw, biologische of natuurintensieve. Iedereen in de voedselketen verdient eraan, behalve de meeste boeren. Het podium is voor hen: voor hun ervaringen, zorgen en mogelijkheden.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Hendrik Hoeksema, ZLTO - Joris Lohman, Foodhub - Lucas Simons, NewForesight - 5 boeren aan het woord, onder wie Hans Huijbers, ZLTO 	Gèskieker	Food
	<p>V3. Water als het ordenend principe</p> <p>God schiep de aarde, maar vergat Nederland. Dus hebben de bewoners dat zelf gemaakt. Zo'n 65% ligt beneden de zeespiegel. Als de Noordzee boven de Rijn uitstijgt, kan de rivier niet meer uitstromen en komt de Rijn met superdijken boven op het land te liggen. Om met enorme gemalen dan over de rand in zee te worden gepompt. Water is dus de nieuwe olie. Watermanagement wordt de grote uitdaging voor technici en financiers.</p>	<p><i>Nederland staat wereldwijd aan de top met oplossingen voor te veel, te weinig, te vuil en te gevaarlijk water. In de financiering is er nog weinig waardering voor water, terwijl de klimaatverandering veel investeringen vergt. We bekijken nationale en internationale water-vraagstukken en de zoektocht naar waardering in de financiering.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Marcel Beukeboom, Klimaat Envoy IenM - Kristel Verhoef, Actiam - David van Raalten, Arcadis - Menno Snel, NWB - Ingrid Heemsker, Waternet 	StayOkay - zaal Weekend Oog	Finance

VRIJDAG 22 SEPTEMBER

AAN DEK

TIJD	ATLAS	AFVAART	SPREKERS & MODERATOREN	LOCATIE	THEMA
11.00	<p>V4. Energietransitie: het spel wordt lokaal gespeeld (deel 2)</p> <p>In tientallen steden wordt gewerkt aan de omslag naar duurzame energiesystemen. Denk aan combinaties van zon, wind, warmte-koude-opslag, waterstof, batterijen. Zoals iedere stad nu nog een aardgasstation heeft voor de besturing van de gasvraag, zo moeten er nieuwe organisatievormen komen voor de nieuwe energie. We nemen de casus Leeuwarden als voorbeeld.</p>	<p><i>Ook Leeuwarden maakt de omslag naar decentrale en duurzame energiesystemen. In het eerste deel hebben deelnemers zich via een rollenspel verplaatst in het krachtenveld bij zo'n proces. Bouwe de Boer, energie-coördinator van Leeuwarden, schetst aan de hand van filmopnamen hiervan de energietransitie in zijn stad.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Bouwe de Boer, gemeente Leeuwarden - Roel Woudstra, Enexis - Mascha van Vuuren, Alliander - Peter Vermaat, Enexis - Moderator: Harm Edens 	<p>Ieders Plak - Boszaal en Bostuin</p>	Energie
	<p>V5. Startup on the Beach</p> <p>Startup on the Beach geeft zeven innovatieve startups rond het thema Natuurlijk Kapitaal de mogelijkheid om hun grootste uitdagingen te pitchen en deze samen met Springtij deelnemers aan te pakken.</p>	<p><i>De volgende duurzame startups presenteren zich: Plastic Whale, GreenerU, Hemelwater, Den Food Bosch, Circular IQ, SeaCurrent, NATR (Nature's Answer To Rain), One Planet Consultancy</i></p>		<p>Manege West, Groene Strand</p> <p>(Bij slecht weer: Ieders Plak)</p>	Innovatie
	<p>V6. Leiderschap in het duin</p> <p>Iedereen op Springtij is al een leider of wordt het. Ooit. Je doet dat in volle overtuiging, ofwel met angsten vervuld, vragend, zoekend, dwingend, al dan niet succesvol. Wie zal het zeggen. In de duinvallei zetelen coaches en leiders die de weg kennen. Je klopt bij hen aan.</p>	<p><i>Wandeling langs:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - Fred Matser, social entrepreneur, humanitarian, author - Sandra Geisler, managing director Lighthorse, expert in business transformation and natural leadership - Carola Wijdoogen, directeur duurzaamheid NS - Maria van der Heijden, directeur MVO Nederland - Suzanne van der Pijll, managing partner Schuttelaar & Partners - Mireille Wiegman, eigenaar Ieders Plak, trainer, projectmanager 		<p>Bunkers Tigerstelling</p> <p>(Bij slecht weer: Kantine Bunkers Tigerstelling)</p>	Leiderschap
	<p>V7. De Regenboog: anders investeren (deel 2)</p> <p>Gangbare procedures schieten tekort als het gaat om de Economics of the Planet. Je weet dat het moet, maar de investeerder zegt dat het niet kan. Want het mag dan wel de redding betekenen, het is niet rendabel. Zoals de Deltawerken niet rendabel waren, of de dijken rond de polders, die immers niet op de balans van de waterschappen staan. We leggen projecten voor aan de Open Society die Springtij is, om aldus te voorzien in de noodzaak van te verwerven politiek kapitaal. De gangbare investeringsbeslissingen voorbij.</p>	<p><i>Vernieuwende denkers en doeners presenteren baanbrekende plannen aan een panel van investeerders, ondernemers, NGO's en wetenschappers om (politiek) kapitaal te verwerven. Het publiek stemt mee.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - OPAC: hydro-elektrische energie-opslag en opwekking in Limburg - Emergo: kunstmatige eilanden voor voor o.a. kustverdediging en natuurontwikkeling - TenneT: de Doggersbank als energie-eiland 	<ul style="list-style-type: none"> - Moderator: Jort Kelder <p>Voor panelleden zie www.springtij.nu/regenboog</p>	<p>Doopsgezinde Kerk</p>	Innovatie

VRIJDAG 22 SEPTEMBER

AAN DEK

TIJD	ATLAS	AFVAART	SPREKERS & MODERATOREN	LOCATIE	THEMA
11.00	 V8. De Energie- en Klimaatjury Voor een jury van 20 prominenten pleiten ondernemers, wetenschappers, activisten en politici voor hun goede zaak. Het doel: een 100% klimaatvriendelijke energievoorziening.	<i>Alle pleidooien zijn verschillend, ieder kiest een andere weg. We hoorden inmiddels 18 pleidooien tijdens Springtij 2016 en bij een Springtij-tussenstop ten huize van de SER in april 2017. Dit najaar komt de jury met haar eindrapport dat wij zien als een bouwsteen voor het volgende Energie- en Klimaatakkoord.</i>	Kijk voor pleiters en jury op www.springtij.nu/klimaatjury	Spuiterij, Tonnenloods	Energie

ALGEMEEN

TIJD	WAT	BESCHRIJVING	SPREKERS & MODERATOREN	LOCATIE	THEMA
12.30	Verplaatsen				
12.45	Kombuis	Lunch met expeditie Loop tijdens de lunch langs de zes ISPT-innovaties , praat met de ondernemers en geef je mening in de Babbelbox! Je kunt ook de schepen de Ecolution en de Halve Maen bezoeken.		Betonningsterrein	
14.00	Verplaatsen	Naar de Afvaarten			

AAN DEK

TIJD	ATLAS	AFVAART	SPREKERS & MODERATOREN	LOCATIE	THEMA
14.15	V9. Hoop doet leven Nederland is één groot grensgebied. Een delta. Een overgang van zee naar land. Een vruchtbare, maar ook een gevaarlijke plek. Onze bijzondere relatie met water heeft tot een bijzondere cultuur geleid. Adaptatie, risico en samenwerking, het zit in ons bloed. Er is storm op komst, maar hoop doet leven. Laten we teruggrijpen naar wat ons uniek maakt.	<i>In deze Afvaart onderzoeken we hoe cultuur en natuur bij elkaar komen om een groen, dynamisch en toekomstbestendig Nederland te creëren. We bekijken hoe het komt dat de mens zo ver van de natuur is komen te staan en herontdekken wat onze kracht is.</i>	- Joop Mulder, Sense of Place - Arita Baaijens, ontdekkingsreiziger, bioloog en auteur van <i>Paradijs in de polder</i>	StayOkay - Opiumduin (Bij slecht weer: zaal Westzicht)	Natuur
	V10. Andere geldstromen Geld hangt samen met vertrouwen en daartoe werden eeuwenlang symbolen bedacht. Stukjes papier met een print, In God We Trust. Waardepapieren die niks waard bleken. Zilver en goud. Een kerfstok met inkepingen, waaraan we het woord stock exchange te danken hebben. Zwitserland kent een lokale munteenheid waarmee voor miljarden aan ruil omgaat. United Economy werkt nu met de United. Zo lekt geld niet meer weg naar beurs en speculatie, maar komt het vrij voor de duurzame economie.	<i>Onze dagelijkse spullen en diensten kopen we met geld. Maar de impact van dat geld is vaak niet duurzaam. De veranderkracht van geld wordt pas echt benut als het circuleert in een duurzaam netwerk. De ondernemers van de coöperatie United Economy doen dat. Zij creëren met en voor elkaar een nieuwe economie.</i>	- Matthijs Bierman, Triodos - Niels Braamse, Kyotolease Kyotolease en Triodos Bank zijn beide lid van de coöperatie United Economy	Schoolplein Vossersschool (Bij slecht weer: Vossersschool)	Finance

VRIJDAG 22 SEPTEMBER

AAN DEK

TIJD	ATLAS	AFVAART	SPREKERS & MODERATOREN	LOCATIE	THEMA
14.15	<p>V11. Watervrees en waterkracht Water was en is niet doorslaggevend bij financieringsbeslissingen. De investeerder vraagt niet of het vastgoed onder de (toekomstige) zeespiegel ligt, en nauwelijks of het voldoet aan de andere normen-van-de-toekomst. Veilige dijken staan niet op de balans. De Water Footprint van een investering wordt niet gemeten. Zoals de honderden liters die nodig zijn om een kilo tomaten te telen.</p>	<p><i>We richten het vizier op het financieren van wateroplossingen: op hoe beleid, scenario's en een lokale gebiedsgerichte aanpak eruit zien. We onderzoeken welk kapitaal en welke samenwerkingen daarvoor nodig zijn. Daarbij zoomen we in op water in Amsterdam.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Menno Snel, Waterschapsbank - Ingrid Heemskerk, Waternet - Marcel Beukeboom, Klimaat Envoy IenM - David van Raalten, Arcadis - Kristel Verhoef, Actiam 	Strandzeilvereniging	Finance
	<p>V12. Een natuurlijk-kapitaalrekening voor de BV Nederland In deze sessie lichten CBS en Wageningen UR toe hoe ver zij zijn met dit Nederlandse 'natuurhuishoudboekje'.</p>	<p><i>CBS en Wageningen lichten toe hoe ver zij zijn met het 'natuurhuishoudboekje' voor Nederland. Het bedrijfsleven reflecteert. Voertaal: Engels</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Roel Drost, EY - Lars Hein, Wageningen Universiteit - Mark Gough, Natural Capital Protocol 	WestEnd Theater	Natuurlijk kapitaal
	<p>V13. De Regenboog: anders investeren (deel 3) Gangbare procedures schieten tekort als het gaat om de Economics of the Planet. Je weet dat het moet, maar de investeerder zegt dat het niet kan. Want het mag dan wel de redding betekenen, het is niet rendabel. Zoals de Deltawerken niet rendabel waren, of de dijken rond de polders, die immers niet op de balans van de waterschappen staan. We leggen projecten voor aan de Open Society die Springtij is, om aldus te voorzien in de noodzaak van te verwerven politiek kapitaal. De gangbare investeringsbeslissingen voorbij.</p>	<p><i>Vernieuwende denkers en doeners presenteren baanbrekende plannen aan een panel van investeerders, ondernemers, NGO's en wetenschappers om (politiek) kapitaal te verwerven. Het publiek stemt mee.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - <i>Black Bear Carbon: upcycling van afgeschreven autobanden</i> - <i>HogeSnelWeg: mobiliteitsoplossing door snelweg boven bestaande snelwegen</i> - <i>SolaRoad: het wegdek als zonnepaneel</i> 	<p>- Moderator: Jort Kelder</p> <p>Zie voor de panelleden www.springtij.nu/regenboog</p>	Doopsgezinde Kerk	Innovatie
	<p>V14. Help, de Wadden verzuipen Varend van Harlingen naar Terschelling kom je langs het vogeleiland Griend. Dat werd onlangs versterkt met zandopspuiting en een dijkje, anders zou de broed van de grote sterns mislukken. De Waddenzee is gemaakte natuur. Amelanders willen een diepere vaargeul, Terschellingers willen dat de Boschplaat niet wegspoelt. Sommigen denken dat de bodem daalt door gas- en zoutwinning of dat de Wadden verdrinken door de zeespiegelstijging. Gemaakte natuur, jazeker. Want de mens bepaalt.</p>	<p><i>Bewoners, vissers, biobouwers en vogels vechten voor hun bestaan op de Wadden. Ook toeristen willen de mooie eilanden blijven bezoeken. En de industrie wil grondstoffen winnen. Allemaal belangen in een uniek natuurgebied van internationale betekenis, waarvan de natuurlijke draagkracht beperkt is. In deze creatieve ontmoeting voor betrokkenen in het veld gaan we na hoe die belangen bij elkaar te brengen zijn.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Pier Vellinga, Katja Philippart en Jouke van Dijk, Waddenacademie - Flang Cupido, Stichting Zilte Tuin, Flang in de Pan 	Dijk bij Kinnum (Bij slecht weer: Gèskieker)	Natuur/Water & Zee

VRIJDAG 22 SEPTEMBER

AAN DEK

TIJD	ATLAS	AFVAART	SPREKERS & MODERATOREN	LOCATIE	THEMA
	<p>V15. Van Gas Los In korte tijd werd het aardgas van weldoener die de welvaartsstaat heeft voortgebracht tot een paria die moet worden opgeruimd. De calorische dichtheid van aardgas en de enorme infrastructuur wil men in enkele decennia vervangen door renewables. Hoe dat moet op windstille winterdagen weet niemand. Opslag en reservecapaciteit zijn de trefwoorden. Het proces om aardgas te vervangen moet nog worden uitgevonden. Tussen droom en daad staan wetten in de weg en veel technische en financiële bezwaren.</p>	<p><i>Elektrisch verwarmen geeft in een strenge vorstperiode een grote piek in de elektriciteitsvraag. De vraag is of voor die piek, die maar eens in de paar jaar optreedt, het net voor miljarden euro's moet worden aangepast. Kees van der Leun (Ecofys) geeft zijn visie. Draagvlak voor gasloos hangt mede af van de kosten voor de burger. Energie-Nederland deed onderzoek, Medy van der Laan presenteert de uitkomsten. Na een column van Martien Visser (Gasunie) gaan we in discussie.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Medy van der Laan, Energie-Nederland - Kees van der Leun, Ecofys - Martien Visser, Gasunie 	De Kraak	Energie
	<p>V16. The European Energiewende The Wende in Germany is a success, but many, especially in this country, doubt that. Dr. Lehmann is one of its main architects, his task now to spread the understanding of the Wende throughout Europe. Closely linked is the concept of Resource Efficiency, hardly known here. In conjunction with the European Resource Forum (Berlin) and the World Resource Forum (Davos) the system of Resource Efficiency is being explored and advocated.</p>	<p><i>In the Netherlands the Energiewende is connected with 'expensive', 'impossible' and 'success'. Ron Wit from Eneco is familiar with all the questions, and here in debate with Harry Lehmann.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Harry Lehmann, Umweltbundesamt and 'architect' of the Energiewende - Ron Wit, Director Strategy Eneco 	Westerkerk	Energie

ALGEMEEN

TIJD	WAT			
15.45	Verplaatsen			
16.00	Kombuis	Koffie		Betonningsterrein
16.30	Vertrek	De studenten van de Springtide Academy nemen afscheid van het eiland.		
16.30	Verplaatsen	Naar de afvaarten		

VRIJDAG 22 SEPTEMBER

AAN DEK

TIJD	ATLAS	AFVAART	SPREKERS & MODERATOREN	LOCATIE	THEMA
16.45	<p>V17. Misschien wel een toekomst Alom wordt gezocht naar de nieuwe voedselproductie, nieuwe rollen, nieuwe taken. Meer grondgebruik voor landbouw betekent minder ruimte voor landschap en natuur. Intensivering – dus minder grond – betekent meer industrialisering. De risico's voor bodem, biodiversiteit, dierenwelzijn en volksgezondheid moeten opnieuw worden gemeten. De noodzakelijke systeemveranderingen zijn immens.</p>	<p><i>Nederland wil koploper zijn in duurzame voedselproductie, zoals uitgesproken in de Voedseltop. Pioniers en volgers in de nieuwe voedselproductie leggen de barrières bloot.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Jaap Petreaus, Friesland Campina - Willem Lageweg, TransitieCoalitie - Jeroen Willemsen, Green Protein Alliance - Peter van Velzen, Tim Verhoef en Aldrik Gierveld, Ministerie EZ - Hans Koot, Provincie Zuid-Holland - Arnoud Passenier, Ministerie IenM - Lucas Simons, NewForesight 	<p>Schoolplein Vosserschool</p> <p>(Bij slecht weer: De Kraak)</p>	Food
	<p>V18. Natuurlijk kapitaal, waardevol voor maatschappij en bedrijfsleven Het Natural Capital Protocol geeft bedrijven inzicht in hun relatie met en afhankelijkheid van natuurlijk kapitaal. Dat verandert menig businessmodel. Het kan ook risico's verlagen en kansen bieden, weten bedrijven inmiddels.</p>	<p><i>In deze sessie delen bedrijven hun ervaringen. Daarop volgt discussie met betrokkenen en deelnemers.</i> <u>Voertaal: Engels</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Volkert Engelsman, Eosta - Leonie van der Voort, Cascade Zandgrind - Mark Gough, Natural Capital Protocol 	<p>StayOkay - Speelduin</p> <p>(Bij slecht weer: zaal Wakend Oog)</p>	Natuurlijk kapitaal
	<p>V19. Sturen in leiderschap Leiderschap in een organisatie is al een niet gemakkelijk, leiderschap nemen in de transitie van een sector lijkt al helemaal onmogelijk. Je moet beïnvloeden wat niet te beïnvloeden valt of wat buiten de scope van je organisatie ligt.</p>	<p><i>In een interactief gesprek – ook met de deelnemers – delen leiders met lef hoe zij dit aanpakken, waar hun twijfel zit en welke keerpunten ze hebben meegemaakt.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Ingrid Thijssen, Alliander - Pauline Westendorp, Energiecommissie - Moderator: Harm Edens 	<p>Ieders Plak- Bostuin</p> <p>(Bij slecht weer Boszaal)</p>	Leiderschap
	<p>V20. De (onontdekte) kracht van water Wetterskip Fryslân, Rijkswaterstaat en de provincie Fryslân gaan over het waterbeheer van de meest waterrijke regio van Nederland. In 2018 willen we tijdens Springtij deze roemrijke geschiedenis aan de hele wereld vertellen. Dit jaar focussen we op drink- en oppervlaktewater.</p>	<p><i>Nederland Waterland kent de kracht van water. Hier komt een andere kracht aan bod, die van schoon drinkwater, zuivering, sanitatie, en van water als bron van grondstoffen. We leggen ook de link met de SDGs.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Yede van der Kooij, Wetterskip Fryslân - Alide Roerink, Earth Charter 	<p>StayOkay - Opiumduin</p> <p>(Bij slecht weer: zaal Westzicht)</p>	Water & Zee
	<p>V21. Circulaire kunststofketen: droombeeld of nieuwe realiteit Als je restafval een prijs geeft, wordt het opgeruimd, ingezameld en opnieuw verwerkt. Het Kennisinstituut Duurzaam Verpakken (KIDV) en Rebel hebben onderzoek gedaan naar het sluiten van de keten van kunststof verpakkingsmateriaal. Dat wordt hoog tijd: onze stranden liggen vol en het zeeleven gaat eraan kapot.</p>	<p><i>Over hergebruik van kunststof verpakkingsmateriaal hebben overheden en het bedrijfsleven afspraken gemaakt. Die belemmeren het verder circulair maken van kunststof. We belichten de stand van zaken in de keten en praten met de belangrijke sectoren over hun rol.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Kees Kerstens, RebelGroup - Hester Klein Lankhorst, KIDV 	Wadhuus	Resources/ Circulaire Economie

VRIJDAG 22 SEPTEMBER

AAN DEK

TIJD	ATLAS	AFVAART	SPREKERS & MODERATOREN	LOCATIE	THEMA
16.45	<p>V22. Startup on the Beach Startup on the Beach geeft zeven innovatieve startups rond het thema Natuurlijk Kapitaal de mogelijkheid om hun grootste uitdagingen te pitchen en deze samen met Springtij deelnemers aan te pakken.</p>	<p><i>De volgende duurzame startups presenteren zich: Plastic Whale, GreenerU, Hemelswater, Den Food Bosch, Circular IQ, SeaQurrent, NATR (Nature's Answer To Rain), One Planet Consultancy</i></p>		<p>Betonningsterrein (Bij slecht weer: Tonnenloods)</p>	Innovatie
	<p>V23. Leiderschap met paarden In deze buitenworkshop laten paarden zien welk onbewust gedrag invloed heeft op jouw leiderschap. Kan het paard jou vertrouwen als leider? Ga het avontuur aan met de Terschellingse Jaeike en haar paarden. EXCURSIE</p>		- Jaeike Stienstra, www.jaeikemetpaarden.nl	Manege Horp	
	<p>V24. De paden op Terschelling bestaat voor 90% uit natuur, er komen 152 vogelsoorten voor, talloze zeldzame planten, het hele landschap is een sprookje. De boswachter van Staatsbosbeheer vertelt er alles over tijdens een wandeling door de natuur. EXCURSIE</p>			Verzamelen voor de Tonnenloods	
	<p>V25. Normal Is Over – The Movie Een week voor de Klimaattop lanceerde Renée Scheltema haar scherpzinnige documentaire <i>Normal Is Over</i>. Hierin onderzoekt ze waarom groei nog steeds onze heilige graal is, terwijl de Aarde oneindige groei duidelijk niet verdraagt. Scheltema reisde langs inspirerende denkers en doeners uit Amerika, Nederland, Canada, Australië, India, Malawi, België en Zuid-Afrika. De film begint op Terschelling. FILM</p>	<p><i>In het intieme theatertje WestEnd kun je deze film bekijken. Normal Is Over gaat vooral over mogelijke oplossingen en de vraag hoe we aan een nieuwe toekomst kunnen bouwen. Na de film is er gelegenheid om in gesprek te gaan met de regisseur-producer.</i></p>	- Renée Scheltema, documentairemaker en fotograaf	WestEnd Theater	

VRIJDAG 22 SEPTEMBER

ALGEMEEN

TIJD	WAT	BESCHRIJVING	SPREKERS & MODERATOREN	LOCATIE	THEMA
18.15	Op pad	Naar de hotels (op eigen gelegenheid)			
19.45	Op pad	Bussen vertrekken bij hotels. Mensen met eigen accommodatie kunnen opstappen bij Hotel Schylge.			
20.15	Follek!	Captains dinner Op Terschelling staan de deuren altijd open. Je belt niet aan, maar je roept "Follek!" Ofwel: "hier ben ik!" Deze avond ga je 'vis (of vegetarisch) eten met je handen' in het duin bij Oosterend.		Camping de Duinkant, Oosterend	
22.00	Optie 1	Duurzaamheid van binnenuit Op alle maatschappelijke terreinen doen zich problemen voor die zijn terug te voeren op de manier waarop we met de aarde en met elkaar omgaan. Deze problemen kunnen we alleen oplossen als we ons verbinden met ons eigen innerlijk en met onze omgeving. De natuur kan ons laten zien hoe dat moet. Midden in die die natuur, in het sprookjesachtig verlichte bos van Formerum, luisteren we naar prinses Irene van het NatuurCollege, die een pleidooi houdt voor duurzaamheid van binnenuit. Omlijst door muziek, ritselende bladeren en het ruisen van de zee.	- Irene van Lippe-Biesterfeld Musici: Sterre Konijn (zang) en Mascha van Nieuwkerk (cello)	Bostheater Formerum (Vertrek vanaf de camping met bussen of eigen vervoer)	
	Optie 2	Nachtwandeling Met een gids ga je op een nachtelijke tocht door de donkere natuur van het eiland. Met een beetje geluk zie je duizenden sterren.	Boswachter	Vertrek vanaf de camping	
	Optie 3	Bus terug voor wie naar het hotel wil. Via café de Groene Weide voor de liefhebbers. Met muziek van Hessel en Tess.			
ca. 23.15	Op kooi	Bussen terug naar de hotels.			

ZATERDAG 23 SEPTEMBER

ALGEMEEN

TIJD	WAT	BESCHRIJVING	SPREKERS & MODERATOREN	LOCATIE	THEMA
8.00	Ochtendgloren	Vertrek uit hotels. Deelnemers in de Springtij hotels kunnen hun bagage laten vervoeren naar de haven en daar voor het vertrek van de boot ophalen.			
8.45	Alle hens in het duin	Metamorfosen en de Fremtid	Harm Edens	Zandafgraving Halfweg	
		The (il)legality of food production	- Jason Clay, Senior Vice President, Food & Markets at WWF, USA		
		Nieuwe Bezinning in het Antropoceen	- Fred Matser, social entrepreneur, humanitarian, author		
		Looking back at the Springtide Academy	- Speakers and students		
8.45	Excursie	Oesters op het wad Flang Cupido is de Waddenchef, de meesterkok, die zijn gasten onthaalt op allerlei heerlijkheden die bij eb voor het oprapen liggen. Oesters, mosselen, alikruik, scheermessen en kokkels. Met je voeten in het slik, terwijl Flang vertelt, een schelp opent en je laat proeven.		8.45 uur verzamelen bij de Tonnenloods	
8.45	Excursie	Bestuiving achter het stuivende duin Diep verscholen in de idyllische duinvallei liggen de Tuintjes, waar de eilanders hun groenten verbouwen. Er staan bijenkorven. De imker vertelt over de wonderbare wereld van de honingbij.		8.45 uur verzamelen bij de Tonnenloods	
8.45	Excursie	Bezoek aan de Halve Maen Mensen veranderen de wereld. Maar er zijn schepen, die de loop der geschiedenis hebben veranderd. De Batavia, de Zeven Provinciën, de Oranje, de Willem Ruys, in dat illustere rijtje van maritieme iconen hoort de Halve Maen thuis. Dit VOC-schip ligt in de haven van Terschelling ter gelegenheid van Springtij. De Halve Maen is een klein en wendbaar VOC-jacht dat zijn grote bekendheid dankt aan de ontdekkingsreis die de Engelse kapitein Henry Hudson er in 1609 mee ondernam. Een gids leidt je rond op dit bijzondere schip dat alles wat Nederland in het eerste kwart van de zeventiende eeuw als maritieme natie zo succesvol en machtig maakte representeert; handel, ondernemingszin, het verleggen van grenzen, de ontmoeting van culturen en avontuur.		8.45 uur verzamelen bij de Tonnenloods	
10.15	Verplaatsen	Naar Betonningsterrein			
10.30	Kombuis	Koffie		Betonningsterrein	
11.00	Verplaatsen	Naar de Afvaarten			

ZATERDAG 23 SEPTEMBER

AAN DEK

TIJD	ATLAS	AFVAART	SPREKERS & MODERATOREN	LOCATIE	THEMA
11.15	<p>Z1. Stip aan de horizon</p> <p>In 1946 benoemde de grote landbouwhervormer Sicco Mansholt voor zijn landbouwpolitiek als stip op de horizon: 'Nooit meer honger'. Als lid van de Europese Commissie, vanaf 1958, lanceerde hij: 'Nooit meer armoede'. Zo ontstond de Common Agricultural Policy. De vraag is hoe de nieuwe stip aan de horizon eruitziet. Een Voedselakkoord of een Landbouwakkoord in de maak.</p>	<p><i>Op de Voedseltop werd aan de samenleving gevraagd om de antwoorden te vinden. Springtij is speerpunt van de Open Society, hier kan dat dus gebeuren. Eerst een resumé van de eerdere sessies. Daarna zoeken we aan gesprekstafels het eindbeeld met een agenda en samenwerkingsverbanden. Jason Clay reflecteert op de stand van zaken.</i></p> <p>Inclusief lunch. Sessie duurt tot 13.30.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Jason Clay, WWF - Lucas Simons, NewForesight - Suzanne van der Pijll, Schuttelaar & Partners - Joris Lohman, FoodHub - Hans Koot, Provincie Zuid-Holland - Anniek Mauser, Unilever - Volkert Engelsman, Eosta - Moderator: Jolande Sap 	StayOkay - Eetzaal	Food
	<p>Z2. Van behoud naar creatie</p> <p>De relatie tussen mens en natuur is vanaf het begin een onstuimige. Eerst bepaalde de natuur het kader waarbinnen de mens handelde; nu zijn de rollen omgekeerd. Maar zoals in iedere relatie komt wijsheid en diepere waardering met de jaren. Willen we het zelf overleven, dan is het tijd om volwassen te worden. Tijd om buiten onszelf te kijken. Tijd om de natuur weer ruimte te geven.</p>	<p><i>We leggen de vinger op de zere plek waarom natuurbeleid in termen van 'behoud en beheer' niet werkt en behandelen voorbeelden van een radicaal andere manier van kijken naar natuur en maatschappij, namelijk door nieuwe natuur te creëren.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Marc van den Tweel, Natuurmonumenten - John van Duursen, Commonland 	StayOkay - Opiumduin (Bij slecht weer: zaal Westzicht)	Natuur
	<p>Z3. Parijs als kader voor de financiële sector</p> <p>De zoektocht naar een duurzame financiële sector is in volle gang. De bank kijkt naar een ander verdienmodel. Het pensioenfonds belegt in toekomstzekere bedrijven zodat de verzekerden straks hun centjes ontvangen, maar als het zover is, slaat de zee over het duin en bestaat die toekomst niet meer. De meest winstgevende belegging is nog altijd die in de wapenindustrie. <i>To destroy the future is profitable, to save it is NOT.</i> Probeer in die schizo maar eens te overleven.</p>	<p><i>Hoogste tijd om de Parijs-doelen naar de financiële sector te vertalen. Het Platform Carbon Accounting Financials (PCAF) is gestart met een methode om de gefinancierde CO₂-uitstoot (scope 3, cat. 15) van hun investeringen te berekenen en inzichtelijk te maken. De volgende stap is het stellen van Science Based Targets of een Carbon Budget voor de financiële sector.</i></p> <p><u>Voertaal: Engels</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Jeremy Leggett, Carbon Tracker - Frank Elderson, DNB - Marcel Beukeboom, Klimaat Envoy Ministerie IenM, - Kees van der Leun, Ecofys - Arjan de Draaier, KPMG - Moderator: Caroline van Leenders 	WestEnd Theater	Finance
	<p>Z4. Aardgas, aardbevingen en maatschappelijk conflict</p> <p>Nog maar kort geleden was het aardgas de bron van alles wat klopte. Welvaart en vooruitgang. Als Gerald Schotman in 2014 aantreedt als directeur van de NAM, is dit voorbij. Na drie jaar maakt hij de balans op, samen met Jaap Smit, Commissaris van de Koning in Zuid-Holland, die ook predikant is en het herderlijke gevoel kent. Als voorzitter van het CNV wist hij ook wat onderhandelen was.</p>	<p><i>Van Gerald Schotman horen we hoe hij dit drama heeft beleefd. En hoe zijn medewerkers hiermee omgaan nu zij vaak als paria's worden gezien in de regio Groningen. Is er nog toekomst voor de NAM, voor aardgas, voor het getroffen Groningse gebied, dat is de vraag.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Jaap Smit, commissaris van de Koning in Zuid-Holland - Gerald Schotman, Directeur NAM 	Ieders Plak - Bostuin (Bij slecht weer: Boszaal)	Leiderschap

ZATERDAG 23 SEPTEMBER

AAN DEK

TIJD	ATLAS	AFVAART	SPREKERS & MODERATOREN	LOCATIE	THEMA
11.15	<p>Z5. Van energie-intensief naar energie-efficiënt ISPT is het Institute for Sustainable Process Technology, waarbij zo'n 100 bedrijven zijn aangesloten. Daar worden talloze vernieuwingen uitgedacht voor duurzame industrie waaronder CO₂-uitfasering en Resource Efficiency. Fascinerende materie, want de impact van het verduurzamen van deze sector is enorm.</p>	<p><i>Op het Betonningsterrein maakten we kennis met de ondernemers, uitvinders en technici die de vernieuwing realiseren in deze energie-intensieve industrie. In de laatste Afvaart presenteren de bedrijven hun casus, gevolgd door discussie. Via een poll geeft het publiek zijn mening.</i> Inclusief lunch. Deze sessie duurt tot 13.30.</p>	<p>Kijk voor de innovaties op www.springtij.nu/duurzame-industrie</p>	Doopsgezinde Kerk	Resources + Europe
	<p>Z6. Nieuwe sturing voor de circulaire economie Het is gemakkelijk gezegd: de circulaire nieuwe economie kan alleen draaien met een ander sturingsmodel. Men denkt dat er daarom geen plaats meer is voor een aanpak 'oude stijl', waarin grote ondernemingen en hiërarchische verhoudingen de wereld bestieren. Het antwoord is veelomvattend en complex. We bespreken nieuwe vormen van sturing.</p>	<p><i>Architect Thomas Rau laat de effecten zien van anders kadastraal denken (Materialen Kadaster: Madaster). Arnold Tukker vertelt over de nieuwste inzichten in sturing. Met de deelnemers onderzoeken we wat er nog meer nodig is en welke kansen en nieuwe impulsen overheid en maatschappelijk middenveld samen kunnen ontwikkelen.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Thomas Rau, Turntoo - Arnold Tukker, Universiteit Leiden/CML en TNO 	<p>Ieders Plak - Terras</p> <p>(Bij slecht weer: Zeezaal)</p>	Resources/Circulaire Economie
	<p>Z7. Financiële sector als game changer De financiële sector kan stimuleren dat bedrijven zorgvuldig met natuurlijk kapitaal omgaan. Een internationale handreiking is in de maak.</p>	<p><i>Nederlandse koplopers uit de financiële wereld vertellen over hun ervaringen met het extra waarderen van duurzaam gedrag en schetsen wat er nodig is om de financiële sector game changer te maken.</i> <i>Voertaal: Engels</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Kristel Verhoeff, Actiam - Erik Been, Triodos - Mark Gough, Natural Capital Protocol 	<p>Seinpaalduin</p> <p>(Bij slecht weer: Wadhuus)</p>	Natuurlijk kapitaal
	<p>Z8. Hoe de Noordzee ons vormde In zijn epos <i>The River Thames</i> schrijft Rudyard Kipling: "When hundreds of miles to the East I went, and England was part of the Continent." De 'I' in dit vers is de rivier. Nog altijd spoelt het hout dat op de Doggersbank groeide aan op onze stranden. De Noordzee is een bron van leven en energie. Er zijn olie- en gasplatforms en windparken. Onder deze structuren floreert de biodiversiteit. De toekomstige inrichting van de Noordzee gaat over nieuwe kusten, energie(eilanden), eiwitbronnen en governance. En over zeespiegelstijging. Chaos of toekomst, dat is de vraag.</p>	<p><i>De Noordzee wordt al eeuwen gebruikt door mensen. In de 20^e eeuw ontstonden snel nieuwe functies: winning van grondstoffen en sinds kort windenergie. Vissers kijken met argusogen naar die windparken. Intussen wordt de biodiversiteit met man en macht beschermd. We onderzoeken hoe de Noordzee kan bijdragen aan de klimaatdoelstellingen, terwijl tegelijk andere belangen worden gerespecteerd.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Rene Peters, TNO - Pim Visser, VisNed 	Strandzeilvereniging	Water & Zee

ZATERDAG 23 SEPTEMBER

AAN DEK

TIJD	ATLAS	AFVAART	SPREKERS & MODERATOREN	LOCATIE	THEMA
11.00	Z9. Systeemveranderingen voor de SDGs De SDG Wedding Cake van Johan Rockström is een model dat laat zien welke systeemveranderingen ervoor nodig zijn om de Sustainable Development Goals (SDGs) te bereiken. De bodem van de Wedding Cake is de aarde; de andere lagen vertegenwoordigen telkens producten en diensten die afhankelijk zijn van de laag eronder.	<i>We bundelen de denkkraft op Springtij. Sprekers geven voorzetten voor planet, people en profit naar het model van de SDG Wedding Cake van Rockström, maar de wijsheid komt uit de deelnemers. We gaan na welke factoren en actoren ontbreken voor het bereiken van de SDGs.</i>	- Herman Mulder, SDG Charter Foundation - Coenraad Krijger, IUCN NL - Maria van der Heijden, directeur MVO Nederland	StayOkay - Speelduin (Bij slecht weer: zaal Wakend Oog)	SDGs
	 Z10. De Energie- en Klimaatjury Voor een jury van 20 prominenten pleiten ondernemers, wetenschappers, activisten en politici voor hun goede zaak. Het doel: een 100% klimaatvriendelijke energievoorziening.	<i>Alle pleidooien zijn verschillend, ieder kiest een andere weg. We hoorden inmiddels 18 pleidooien tijdens Springtij 2016 en bij een Springtij-tussenstop ten huize van de SER in april 2017. Dit najaar komt de jury met haar eindrapport dat wij zien als een bouwsteen voor het volgende Energie- en Klimaatakkoord.</i>	Zie voor pleiters en jury: www.springtij.nu/klimaatjury	Spuiterij, Tonnenloods	Energie

ALGEMEEN

TIJD	WAT	BESCHRIJVING	SPREKERS & MODERATOREN	LOCATIE	THEMA
12.45	Verplaatsen				
13.00	Kombuis	Lunch met expeditie Loop tijdens de lunch langs de zes ISPT-innovaties , praat met de ondernemers en geef je mening in de Babelbox! Je kunt ook de schepen de Ecolution en de Halve Maen bezoeken.			
14.00	Verplaatsen	Naar de Afvaarten			

ZATERDAG 23 SEPTEMBER

AAN DEK

TIJD	ATLAS	AFVAART	SPREKERS & MODERATOREN	LOCATIE	THEMA
14.15	<p>Z11. Vloedgolven van verandering Twaalf jaar windkracht 10 Als Jeroen de Haas aantreedt als voorzitter van de raad van bestuur van Eneco steekt meteen de storm op. Hij loodst zijn schip door een periode van grote turbulenties en maakt van het bedrijf een unieke groene pionier. Nieuwe aandeelhouders zijn in aantocht. In gesprek met Harm Edens.</p> <p><u>De schelp in transformatie</u> Na bijna 150 jaar stapsgewijze transformatie, van oliemaatschappij naar gasproducent, kom je terecht in een wervelwind van veranderingen, waarin transities steeds sneller en korter worden. Aangetreden als president-directeur van Shell Nederland begin 2016 maakt Marjan van Loon op Springtij de balans voor de toekomst op, in gesprek met Wouter van Dieren.</p>	<p><i>Let op: sessie duurt tot 15.00</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Jeroen de Haas, voorzitter Raad van Bestuur Eneco Groep - Marjan van Loon, president-directeur Shell Nederland - Theo Henrar, bestuursvoorzitter Tata Steel Nederland - Marco Waas, director RD&I & Technology AkzoNobel (ovb) 	<p>Ieders Plak - Bostuin</p> <p>(Bij slecht weer: Boszaal)</p>	
	<p>Z12. Fryslân als proeftuin De provincie heeft grote ambities, maar zoekt nog naar het ei van Grote Pier. Een kleine economische speler die experimenteert met grote vragen. Circulair Fryslân loopt nu als programma al twee jaar en rapporteert hierover op het congres van 5 oktober 2017 in Leeuwarden.</p>	<p><i>We vertalen de uitkomsten van de vier voorgaande sessies naar handelingsperspectief voor Friesland. We onderzoeken welke nieuwe initiatieven er – in samenwerking tussen overheden, bedrijven en andere betrokkenen – kunnen ontstaan in deze provincie. Deze Afvaart is voor deelnemers die een bijdrage willen leveren aan de circulaire economie in Friesland.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Alex van Oost, NICE - Sander de Rouwe, gedeputeerde Fryslân - Ingrid Zeegers, Circulair Fryslân - Tjeerd Hazenberg, Provincie Fryslân - Gerard Roemers, Metabolic 	<p>Duinpan Dellewal</p> <p>(Bij slecht weer: Zeevaartschool)</p>	<p>Resources/ Circulaire economie</p>
	<p>Z13. De financiële wereld in de CO₂-emissievrije economie In 1983 bedacht econoom Hazel Henderson (VS) de term <i>global casino</i> voor het spel dat de beurs heet. Het flitskapitaal floreert bij de gratie van internet, dus is het ongrijpbaar. Kapitaal kun je zien als een atol in de oceaan, gemaakt uit goudstukken. De eigenaar speurt de horizon af naar piraten die zijn eilandje komen kapen. Hij merkt niet dat intussen zijn goud smelt en de atol onderloopt, omdat de zeespiegel stijgt. Zo vergaat het de financiële sector.</p>	<p><i>Twaalf Nederlandse financiële instellingen hebben zich verenigd in het Platform Carbon Accounting Financials (PCAF) om de sector op te schudden. Ze stellen: wat andere sectoren doen om hun CO₂-uitstoot terug te dringen, moet en kán de financiële sector ook. Dat laatste tonen ze aan, onder meer aan de hand van de methodologie voor carbon footprinting in de praktijk. Interactieve sessie voor niet-leken.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Piet Sprengers, ASN Bank - Dick de Waard, Rijksuniversiteit Groningen - Jeroen Dijst, De Volksbank - Moderator: Ruud Koornstra, Nationale Energiecommissaris 	<p>Wadhuus</p>	<p>Finance</p>

ZATERDAG 23 SEPTEMBER

AAN DEK

TIJD	ATLAS	AFVAART	SPREKERS & MODERATOREN	LOCATIE	THEMA
14.15	<p>Z14. Onrijdbaar jaar 2050</p> <p>De mobiliteitssector pleit voor doorstroming en sluit daartoe coalities met vervoerders en belangengroepen. Springtij kijkt terug vanaf 2050. De vraag is of de nu zo gewenste extra infrastructuur dan wel bestand is tegen het veranderende klimaat, met zo vaak windkracht 10, slagregens en hittegolven. Wij denken dat deze back-casting heel andere scenario's oplevert dan de wegen- en raillobby zich nu voorstelt.</p>	<p><i>In deze kennissessie draaien we het regulier toekomstdenken 180 graden om. We bekijken de mogelijke gevolgen van klimaatverandering op mobiliteit als aanzet van te ontwikkelen scenario's voor de sector. Weervrouw Helga van Leur brengt een weerbericht uit voor de toekomst en Rob van Dorland (KNMI) toont ons weersscenario's voor de komende decennia.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Helga van Leur - Rob van Dorland, KNMI 	WestEnd theater	Mobiliteit & Transport
	<p>Z15. Inspirerende vernieuwing en duurzaamheid</p> <p>Marieke is spiritueel trendwatcher en maatschappelijk raadvrouw. Met fijnzinnige bewoordingen werpt zij licht op een bezielde vernieuwing binnen de maatschappij.</p>	<p><i>In deze Afvaart inspireert Marieke Springtij deelnemers uit bedrijfsleven, overheid en maatschappelijke organisaties om hun bestaande (vak)kennis uit te breiden.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Marieke de Vrij, de Vrije Mare 	StayOkay - Speelduin (Bij slecht weer: zaal Wakend Oog)	Leiderschap
	<p>Z16. Klimaat en de IJszee, de reis naar Spitsbergen</p> <p>Voorjaar 2017 reisden 65 Nederlandse bedrijven op uitnodiging van poolvorser Bernice Notenboom aan boord van drie schepen af naar Spitsbergen. Daar zien ze het ijs afkalven. Dat dit gebeurt wisten ze al, maar het is heel wat anders als je het met eigen ogen ziet. Eenmaal terug sta je voor de uitdaging om je machteloosheid en je verantwoordelijkheidsgevoel nieuwe inhoud te geven. En hiervan verslag uit te brengen.</p>	<p><i>Nergens is de klimaatverandering zo duidelijk als in het Arctisch gebied. In deze Afvaart vertellen poolreizigers wat zij met deze kennis doen. Deelnemers krijgen handelingsperspectief en visie en worden geprikkeld om eigen duurzame oplossingen voor hun organisatie aan te dragen.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Bernice Notenboom, poolreiziger en journalist - Niels van Geenhuizen, Arcadis - Nico van Dooren, Port of Rotterdam 	Doopsgezinde Kerk	Water & Zee
	<p>Z17. Moraliteit en duurzaamheid</p> <p>De mensheid leeft met en van de natuur. Iedere tak, boom, plant, zee, flora, fauna heeft betekenis. Er is geen stap die wij zetten, cultureel of economisch, of de natuur speelt de hoofdrol. Wist je dat de platanen op het Leidse Bosje een miljoen waard zijn? Het rare is: die natuur lijdt voortdurend verlies. In 1908 werd Natuurmonumenten opgericht door de beroemde Jac. P. Thijsse. In 1962 volgde WWF onder de bezielende leiding van Sir Peter Scott. De Natuur heeft nu een belangrijke bijrol gekregen: we kunnen niet zonder. Maar als het aan sommigen ligt, blijven we de natuur inruilen voor kortetermijngewin. Geld. Winst. Buit. Bankrekening. Natuur + Cultuur, Natuur + Economie, Natuur + Gezondheid, dit alles is volstrekt duidelijk.</p>	<p><i>Het wordt tijd dat natuur geen bijrol meer speelt maar een hoofdrol krijgt. Samen met WNF gaan we op zoek naar een nieuwe verhouding tot de natuur en de aarde. We willen de rol die 'natuur' speelt in ons dagelijks leven opnieuw definiëren binnen thema's als veiligheid, gezondheid, cultuur en economie. We zoeken de kaders voor verandering en verbinding. Die werken we in 2017-2018 uit in follow-up-bijeenkomsten.</i></p>	<ul style="list-style-type: none"> - Klaas van Egmond, Universiteit Utrecht - Monique Grooten, WNF - Fernando Suarez Müller, Universiteit voor Humanistiek 	Doodemanskisten (Bij slecht weer: De Kraak)	Leiderschap

ZATERDAG 23 SEPTEMBER

ALGEMEEN

TIJD	WAT	BESCHRIJVING	SPREKERS & MODERATOREN	LOCATIE	THEMA
15.45	Verplaatsen				
16.00	Kombuis	Koffie			
16.45	Alle hens op het betonningsterrein	Op de Radar Het is Springvloed, en méér. De zeespiegel stijgt. Het water klotst in het gangboord. Op de Radar zie je de obstakels. Na 60 Springtij Afvaarten vernemen we wat de radar ons te melden heeft. Waar de Energie- en Klimaatjury, de Regenboog investeringen en innovaties en de andere navigaties gaan afmeren.	Met onder andere: verslag van de Energie- en Klimaatjury, De Regenboog-sessies, impressie van alle thema's en meer.	Betonningsterrein	
ca. 18.00		Uitreiking Wubbo Ockels Brandaris Prijs en Wubbo Ockels Nova Zembla Prijs	- Joos Ockels - Jan Hendrik Ockels	Betonningsterrein	
18.30	Follek!	Captains dinner Op Terschelling staan de deuren altijd open. Je belt niet aan, maar je roept "Follek!" Ofwel: "hier ben ik!" Ons laatste duurzame diner is in de Tonnenloods.		Tonnenloods	
21.00	Naar de boot	Afscheid van het eiland, verplaatsen naar de haven, bagage ophalen en naar de boot			
21.30	Afvaart	De (Springtij)boot vertrekt, aankomst in Harlingen om ca. 22.15 uur			
22.00	Op pad	Feest op het eiland voor de blijvers			